

B 66915
061
4-492

НАУКОВИЙ

ВІСНИК

ЧЕРНІВЕЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Випуск 48

Правознавство

1999

Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наук. праць. Вип. 48: Правознавство. - Чернівці: ЧДУ, 1999. - 104 с.

Naukovy Visnyk Chernivetskoho Universitetu: Zbirnyk Naukovykh Prats. Vyp. 48: Jurisprudence. - Chernivtsi, 1999. - 104 s.

У випуску на основі врахування новітніх досягнень юридичної науки, узагальнення правозастосовної практики, вітчизняного і зарубіжного досвіду висвітлюються проблеми теорії та практики різних галузей права, сформульовані практичні рекомендації законодавцю щодо вдосконалення чинного законодавства, а також працівникам правоохоронних органів по застосуванню конкретних норм права в умовах перехідного суспільства.

Для науковців, викладачів вищих і середніх спеціальних навчальних закладів, студентів, працівників правоохоронних та правозастосовних органів.

The issue on the base of the newest achievements of legal science, law application practice, domestic and foreign experience touches upon the problems of theory and the practice of the various law branches, there are formulated practical recommendations to the legislator on the development of the legislation currently in force, as well as to the employees of law-protecting bodies on the application of the concrete norms of law in the circumstances of transitional society.

It can be used by scientific employees, teachers of institutions of higher and secondary specialized education, students, employees of law-applying and law-protecting bodies.

Редколегія випуску: доктор юрид. наук, проф. **Пацурківський П.С.** (наук. редактор), доктор юрид. наук, проф. **Воронова Л.К.** (перший заст. наук. редактора), доктор юрид. наук, проф. **Шевченко Я.М.** (заст. наук. редактора), канд. юрид. наук, доц. **Кобринська С.Б.** (відповідальний секретар), доктор юрид. наук, проф. **Гришук В.К.**, доктор юрид. наук, проф. **Козюбра М.І.**, доктор юрид. наук, проф. **Кузнецова Н.С.**, канд. юрид. наук, доц. **Марчук В.П.**, канд. юрид. наук, доц. **Якимчук М.К.**

Збірник входить до переліку видань ВАК України

Свідоцтво Міністерства України у справах преси та інформації
№ 2158 серія КВ від 21.08.1996.

Загальнодержавне видання

ISBN 966-568-033-1

Рекомендовано до друку Вченою радою Чернівецького державного університету ім.Ю.Федьковича 29 квітня 1999 року, протокол №2.

Адреса редколегії випуску "Правознавство":

Україна, 274012, м. Чернівці, вул. Коцюбинського, 2, держуніверситет,
кафедра конституційного, адміністративного і фінансового права, тел. (03722) 2-38-06

E-mail: oleg@chdu.cv.ua

© Чернівецький університет, 1999

Зміст

Статті

<i>Козловський А.А.</i> Гносеологічна трансформація права.	5
<i>Скрипнюк В.М.</i> Феномен бюрократії та бюрократизму в державному та політичному житті.	13
<i>Никифорак М.В.</i> Деякі питання історії самоврядування у сільських громадах Буковини (кінець XVIII — початок XX ст.).	20
<i>Георгіца А.З.</i> Деякі питання встановлення основних функцій парламентів.	25
<i>Шевчук Л.В.</i> Поняття заповідального відказу.	30
<i>Пацурківський П.С.</i> Місце фінансового права в системі права.	35
<i>Бакун О.В.</i> Етатистська доктрина оподаткування фізичних осіб.	44
<i>Нечай А.А.</i> Юридичні аспекти міжбюджетних відносин в Україні.	50

Повідомлення

<i>Меленко С.Г.</i> Роль консолідації в системі прецедентного права (на прикладі Великобританії).	56
<i>Боднар Т.В.</i> Право власності господарських товариств.	60
<i>Марчинський В.Г.</i> Регулювання довірчих відносин в новому цивільному законодавстві України.	64
<i>Никифорак В.М.</i> Поняття договору страхування відповідальності.	68
<i>Боднарук М.І.</i> Правові аспекти реформування медичного страхування в Україні	72
<i>Корчак Н.М.</i> Спостереження як один із видів антимонопольного регулювання в Україні.	77
<i>Орлюк О.П.</i> Деякі питання теорії кредитних правовідносин.	82
<i>Гаврилюк Р.О.</i> Дія в часі норм права, що передбачають відповідальність за ухилення від сплати податків.	87
<i>Руденко В.М.</i> Фінансово - правові основи відшкодування витрат на житло.	92
<i>Якимчук М.К.</i> До питання про предмет та об'єкт прокурорського нагляду за додержанням і правильним застосуванням законів.	96
<i>Івасюк І.Г.</i> Прокурорський нагляд за законністю та обґрунтованістю закриття кримінальних справ в стадії попереднього розслідування.	99
<i>До наших авторів.</i>	103

CONTENTS

Articles

Kozlovskiy A. A. The gnoseological transformation of law.	5
Skripniuk V. M. The phenomenon of bureaucracy and officialism in state political life.	13
Nykyforak M. V. Some questions of the history of autonomy in rural communes in Bukovina (end of 18th - beginning of 20th centuries).	20
Georgitsa A.Z. Some problems of determination of the main functions of parliaments.	25
Shevchuk L.V. The concept of testamentary denunciation.	30
Patsurkivskiy P. S. The place of Financial Law in law system.	35
Bakun O. V. The etatistic doctrine of the taxation of natural persons	44
Nechay A. A. The legal aspects of interbudgetary relations in Ukraine.	50

Messages

Melenko S.G. A role of consolidation in a system of the precedent law (on an example of Great Britain).	56
Bodnar T.V. The property right of economic companies.	60
Marchynskiy V. G. The perspectives of the adjustment of trust relations in the new civil legislation of Ukraine.	64
Nykyforak V. M. The notion of the treaty of the insurance of responsibility.	68
Bodnaruk M.I. Legal aspects of reforming of medical insurance in Ukraine.	72
Korchak N. N. Supervision as one of the types of antimonopoly regulation in Ukraine.	77
Orliuk E. P. Some questions of the theory of credit legal relations.	82
Gavryliuk R. A. Time validity of the legal norms providing responsibility for evasion from the refundment of taxes.	87
Rudenko V. M. The financial-legal bases of the indemnity of payings on housing.	92
Yakymchuk M. K. To the question of the subject and the object of the prosecutors supervision for abidance and by the correct application of laws.	96
Ivasiuk I. G. Prosecutors supervision for legitimacy and validity of the termination of criminal cases in the stage of preliminary investigation.	99
To our authors	103

Чернівецький державний університет ім. Ю. Федьковича, Чернівці

ПОНЯТТЯ ДОГОВОРУ СТРАХУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Страховання відповідальності — це досить нова для України галузь страхування, в якій об'єктом страхування виступає відповідальність перед третіми (фізичними та юридичними) особами, котрим можуть бути завдані збитки (школа) внаслідок будь-якої дії чи внаслідок бездіяльності страхувальника. На відміну від майнового страхування, де страхуванню підлягає конкретна власність громадян чи власність підприємств та організацій, та особистого страхування, де страхування проводиться на випадок настання певних подій, пов'язаних з життям та працездатністю громадян (застрахованих), безпосередньою метою страхування відповідальності є “страховий захист економічних інтересів потенційних спричинювачів шкоди, які в кожному конкретному страховому випадку знаходять свій конкретний грошовий вираз” [15, с.299].

Діяльність підприємців за умов ризикового ринкового середовища, дії працівників в екстремальних ситуаціях чи в умовах підвищеної техніко-технологічної небезпеки, заподіяння шкоди третім особам об'єктами власності страхувальника (тваринами, механізмами, діяльністю або бездіяльністю) створюють необхідність відшкодування страхувальником заподіяної шкоди. Для обмеження розміру виплат, які необхідно буде здійснити страхувальнику, він шукає страховика, який би погодився взяти на себе ризик, забезпечив би відшкодування матеріальних збитків від страхового випадку [5, с.101]. Оскільки в переважній більшості випадків розміри шкоди, заподіяної третім особам, вельми великі і не можуть бути сплачені їм винуватцем або потребують для сплати досить тривалого часу, то укладання договору страхування відповідальності економічно вигідне потенційним потерпілим. Адже страхування відповідальності передбачає своєчасну і у належному розмірі сплату страхової суми страховиком потерпілому.

Отже, об'єктом страхування відповідальності є “майнові інтереси, що не суперечать законодавству України, пов'язані ... з відшкодуванням страхувальником заподіяної ним шкоди особі або її майну, а також шкоди, заподіяної юридичній

особі” [3, Ст.4]. Необхідність запровадження такого об'єкта в страховій справі зумовлена тим, що особа, яка завдала збитків іншим особам, за законом або за рішенням суду повинна відшкодувати їх. В даному разі законодавці не в змозі вводити обов'язкове страхування в усіх випадках, завдаючи тим самим збитків іншим особам. Тому введення обов'язкового страхування відповідальності обмежується лише випадками з екстремально високими збитками. Інші ж випадки підлягають страхуванню на добровільних засадах. Але для того, щоб страхування відповідальності можна було реалізувати, необхідні зацікавленість з боку суспільства та бажання страховика, здатного взяти на себе відповідальність за відшкодування збитків [4, с.98-99].

Виходячи із загального вчення про договори, *договір страхування відповідальності можна визначити як угоду між страхувальником (особа, що страхує свій майновий інтерес — ризик відповідальності) та страховиком (особа, що бере на себе даний ризик), яка спрямована на захист інтересів першого від фінансових витрат, котрі можуть бути покладені на нього законом чи судом у зв'язку із спричиненими ним збитками третій особі (тобто страхування ризику матеріальної відповідальності перед третіми особами)*. Таким чином, страхувальник за наявності страхового свідчення звільняється від витрат. Але, надаючи таку послугу, як зауважує Т.В. Бабко, страховик не тільки захищає інтереси страхувальника (потенційного заподіювача шкоди), але й одночасно забезпечує відшкодування матеріальних втрат третім особам (потерпілим). Це особливо важливо ще й тому, що винна в заподіянні збитків особа може виявитись неспроможною відшкодувати їх. А відшкодування збитків потерпілим завжди (у випадках, передбачених самим договором) гарантується страховою компанією незалежно від фінансового стану страхувальника [10, с.327].

Крім цього особливістю договору страхування відповідальності є те, що його змістом не визначається конкретно третя особа, яка отримає відшкодування в разі настання страхового ви-

падку, і не передбачається встановлення величини страхової суми при сплаті страхувальником належного страхового платежу [9, с.140].

Ці характерні особливості пов'язані з тим, що вони виявляються лише з настанням страхового випадку — спричинення збитків.

Угода про страхування — це дія. Кожна сторона діє, виражаючи свої наміри і потреби, з метою встановлення, зміни чи припинення цивільних прав та обов'язків по відношенню одна до одної. Тому така угода про страхування визнається двосторонньою угодою — договором страхування (відповідальності). Виходячи з цього, договір страхування відповідальності відноситься до типу цивільно-правових договорів. Він опосередковує грошові відносини обміну, які складаються в процесі діяльності фізичних та юридичних осіб по захисту майнових інтересів, які виникають у зв'язку з певними обставинами в їх житті та діяльності [13, с.45].

За прийнятою в юридичній теорії класифікацією цивільно-правових договорів договір страхування відповідальності належить до категорії двосторонніх, оплатних, реальних та строкових.

Угода про страхування укладається між двома сторонами — страхувальником та страховиком. У кожного з них є відповідно свої права і свої обов'язки. Тому такий договір страхування вважається двостороннім. Проте це не виключає тієї обставини, що і на стороні страховика можуть виступати декілька учасників-страховиків (співстрахування), і на стороні страхувальника — декілька осіб (вигодонабувачі, застраховані особи). В даному випадку, як справедливо вважає Пилов К.І., є тільки множинність учасників страхування, а не сторін страхового правовідношення [13, с.46].

Оплатність договору страхування відповідальності означає, що страхувальник сплачує страховий платіж в розрахунок отримати страхове відшкодування в разі настання страхового випадку.

Особливістю всіх видів договорів страхування є те, що страхувальник завжди зобов'язаний оплатити страхову послугу, оскільки в іншому разі договір не набере сили, а страховик здійснює страхові виплати лише тоді, коли настане страховий випадок, який потягне за собою обумовлені у договорі наслідки. Якщо ж в період страхування страховий випадок не настає, то частина сплаче-

ного страхувальником внеску перерозподіляється на користь інших страхувальників, з якими відбулись страхові випадки. Таким чином, абсолютному обов'язку страхувальника (сплачувати страхові платежі) протистоїть ймовірний обов'язок страховика, оскільки страховий випадок має ознаки ймовірності та випадковості.

Договір є строковим, тобто страховик приймає на себе відповідальність лише на певний період. Тому умова про термін дії договору є істотною для страхового правовідношення. Початок і кінець строку визначаються по-різному в різних видах страхування.

Реальність договору страхування відповідальності означає, що для виникнення прав і обов'язків сторін не достатньо одного лише факту досягнення згоди. Ст. 17 Закону України "Про страхування" встановлює, що договір страхування вступає в силу з моменту сплати першого страхового платежу (внеску, премії), якщо інше не передбачено умовами страхування [2, Ст. 1041; 11, с.14; 17, с.30].

Велике практичне значення має визначення змісту договору, оскільки від цього залежать особливості виникнення прав та обов'язків, можливість належного виконання зобов'язань. Згідно з чинним цивільним законодавством України, договір вважається укладеним, якщо між сторонами в належній формі досягнуто згоди за всіма його істотними умовами.

Перш за все, істотними є умови про предмет договору, умови, які законодавством визнані суттєвими або необхідними для договорів даного виду, а також всі ті умови, щодо яких за заявою однієї із сторін має бути досягнуто згоди. Об'єктом страхування можуть бути майнові інтереси (ст. 4 Закону України "Про страхування"). Під терміном "майновий інтерес" Закон розуміє і відповідні види страхування (особисте, майнове та страхування відповідальності), "тим самим в певній мірі ототожнюючи і їх інтерес" [12, с.90]. В договорах страхування відповідальності, де майно як матеріальний об'єкт відсутнє, об'єктом страхування виступає майнова відповідальність, а точніше ризик її настання.

Під істотними умовами договору ми розуміємо також умови (пункти), передбачені як обов'язкові нормами права, що регулюють конкретні договірні відносини. До таких умов договору страхування відповідальності, крім

предмету страхування і страхового внеску (премії), належать умови, що стосуються страхового ризику (страхові випадки), строку страхування, початку та закінчення дії договору. Події, визнані як страхові випадки, що тягнуть за собою виплату страхових сум, мають бути погоджені сторонами і чітко зафіксовані в договорі.

Характерна ознака страхування відповідальності — порядок визначення в договорі страхової суми, яку часто називають “лімітом відповідальності” [14, с.423]. Термін “ліміт відповідальності” практично не відрізняється від терміну “страхова сума”, однак він активно застосовується в законодавстві та страховій практиці багатьох країн. На відміну від страхування майна, при здійсненні якого страхова сума в основному визначається страховою (дійсною) вартістю майна або його частини, при страхуванні відповідальності сторони встановлюють в договорі граничну суму відшкодування — ліміт відповідальності страхувальника, - яку приймає на себе страховик. Виникає ця відповідальність в результаті завдання страхувальником шкоди третім особам. На відміну від цивільного законодавства України (в тому числі і проекту Цивільного кодексу від 25.08.1996 р.), Цивільний кодекс Росії передбачає, що при укладенні договору страхування відповідальності розмір страхової суми “визначається сторонами на їх розсуд” [7, с.192] і залежить від максимально можливого обсягу (ліміту) відповідальності страхувальника. Безперечно, можливі межі, обсяги відповідальності автовласника та авіаперевізника дуже відрізняються, однак конкретний ліміт відповідальності встановлюється сторонами в договорі страхування, виходячи з обсягу відповідальності конкретного страхувальника, яка може виникнути, фінансових можливостей страхувальника та обов’язковості (необов’язковості) встановлення страховим договором певного ліміту відповідальності [14, с.424].

Поряд з необхідними (істотними) умовами, без яких страхування не виникає, договір страхування відповідальності може містити необов’язкові, довільні, так звані випадкові умови. Зміст таких умов залежить лише від бажання та згоди сторін, причому в силу загальних принципів цивільного законодавства та принципу свободи договору вони можуть бути лише непрямо пов’язані чи навіть зовсім не пов’язані зі страху-

ванням. В останньому випадку виникає так званий змішаний договір [8, с.505].

Нині на практиці застосовуються розроблені страховими організаціями правила з різних видів страхування відповідальності, які відображають діловий імідж і фінансово-підприємницькі можливості страхувальників. Цими правилами часто визначається весь комплекс умов, які повинен становити страховий договір. Угода сторін зводиться, по суті, до прийняття або відмови від укладення договору страхування на запропонованих страховиком умовах.

Зазвичай факт укладення договору страхування відповідальності засвідчується страховим свідоцтвом, яке є формою такого договору.

Правове значення страхового свідоцтва полягає в тому, що воно поєднує в собі значення документа, який надає договору письмової форми, тобто, на думку Є.М. Білоусова, документа, підтверджуючого життєздатність договору страхування [6, с.12], передає згоду страхувальника на пропозицію страховика укласти договір і є доказом укладення страхового договору [10, с.145].

Згідно з Законом України “Про страхування” договір страхування відповідальності повинен містити наступні реквізити: назву документа; назву, юридичну адресу і банківські реквізити страховика; прізвище, ім’я, по батькові або назву страхувальника, його адресу; об’єкт страхування; зазначення страхового ризику (перелік страхових випадків); визначення розміру тарифу, розмір страхового внеску, строки і порядок його внесення; строк дії договору; порядок зміни та припинення дії договору; права та обов’язки сторін і відповідальність за невиконання або неналежне виконання умов договору; інші умови за згодою сторін, у тому числі доповнення до правил страхування або винятки з них; підписи сторін.

Вимоги законодавця до необхідних реквізитів страхового свідоцтва, які мають виконуватись страховими організаціями, фірмами, компаніями, не тільки сприяють уніфікації оформлення страхових зобов’язань, а й є важливим орієнтиром встановлення умов договору страхування для сторін і судових органів при виникненні конфліктних ситуацій та вирішенні страхових спорів.

Отже, з огляду на сказане, договір страхування відповідальності — це не тільки юридичний факт, з яким пов’язане виникнення

страхових правовідносин, а й регулятор поведінки сторін у цих правовідносинах, який безпосередньо визначає права та обов'язки його учасників.

Список літератури

1. Цивільний кодекс України // Право України. — 1993. — №11-12.
2. Цивільний кодекс України. Проект від 25.08.1996р. // Українське право. — 1996. — №2(4).
3. Закон України “Про страхування” від 7.03.1996р. // ВВРУ. — 1996. — №18. — Ст.78.
4. Базилевич В.Д., Базилевич К.С. Страхова справа. — К.: Товариство “Знання”, КОО, 1997. — 216с.
5. Базилевич В.Д. Страховий ринок України. — К.: Тов-во “Знання”, КОО, 1998. — 374с.
6. Білоусов Є.М. Договір страхування господарських ризиків: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — Харків, 1997. — 16с.
7. Гражданский кодекс Российской Федерации. Часть вторая. Официальный текст. — М.: ИНФРА-М-НОРМА, 1996. — 288с.
8. Гражданское право России. Часть вторая. Обязательственное право: Курс лекций / Отв. ред. О.Н. Садилов. — М.: Изд-во БЕК, 1997. — 704с.
9. Заруба О.Д. Страхова справа: Підручник. — К.: Тов-во “Знання”, КОО, 1998. — 321с.
10. Страхування: Підручник / Кер-к авт. кол. і наук. ред. С.С. Осадець. — К.: КНЕУ, 1998. — 528с.
11. Мотылев Л.А. и др. Справочник страхового агента. — М.: Финансы и статистика, 1986. — 122с.
12. Потяркин Д.Е. Интерес в страховании // Государство и право. — 1998. — №4. — С.89-93.
13. Пылов К.И. Комментарий к Закону Российской Федерации “О страховании” (с приложением нормативных актов). — М., 1995. — 100с.
14. Страхование от А до Я / Под ред. Л.И. Корчевской, К.В. Турбиной. — М.: ИНФРА-М, 1996. — 624с.
15. Страховое дело: Учебник / Под ред. проф. Рейтмана Л.И. — М.: Банковский и биржевой научно-консультационный центр, 1992. — 528с.
16. Ульянищев В.Г. Страховое право: Учеб пособие. — М.: Изд-во УДН, 1986. — 76с.
17. Шиминова М.Я. Права и обязанности граждан по договору страхования. — М.: Московский рабочий, 1981. — 78с.

Nykyforak V. M.

The notion of the treaty of the insurance of responsibility

Summary

The notion of the treaty of the insurance of responsibility is defined, its peculiarities, distinctive signs are analyzed in this article.